

DR JÓZEF ŚWIDROWSKI

Asystent Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

ZAGADNIENIE REGLAMENTACJI DEWIZOWEJ I KURSU WALUTY

Co należy rozumieć przez reglamentację dewizową? Termin ten nastrocza wiele wątpliwości i powoduje wiele nieporozumień. Reglamentacja dewizowa z punktu widzenia swej treści ekonomicznej oznacza regulowanie na drodze administracyjnej transferu należności w stosunkach międzypaństwowych. Tak więc reglamentacja dewizowa ma za zadanie, zgodnie z postulatami polityki gospodarczej danego kraju, wyznaczanie wielkości niektórych lub też wszystkich pozycji bilansu płatniczego.¹

W każdym wypadku władza reglamentująca musi zająć się kursem waluty, to znaczy stosunkiem, według którego przelicza się pieniądź krajowy na pieniądź zagraniczny. Pod tym względem reglamentacja dewizowa staje się narzędziem polityki monetarnej i z tego punktu widzenia należy ją także rozpatrzyć.

Wywieranie przez odnośną władzę wpływu na kształtowanie się na rynku kursu walut było od dawna ważnym elementem polityki monetarnej. W okresie istnienia i funkcjonowania mechanizmu waluty złotej polityka tego rodzaju była stale prowadzona.

Jedną z cech charakterystycznych waluty złotej była stabilizacja ceny złota; cena złota, wyrażona w jednostkach obiegającego pieniądza krajowego, była niezmienna.

Stabilizowanie ceny złota było osiąganе w pierwszym rządzie dzięki stosowaniu pewnej techniki. Technika ta polegała na: 1. biciu monet według stopy menniczej, to znaczy zamianie złota-towaru

¹ Reglamentacja dewizowa nie jest jedynym (narzędziem polityki wyznaczenia poszczególnych pozycji bilansu płatniczego. Poza nią istnieje cały szereg innych sposobów, jak clearing beztransferowy; wyznaczanie kontyngentów importowych itd. Reglamentacja dewizowa, podobnie jak kontyngentowanie importu, jest jednym z najskuteczniejszych sposobów, gdyż z góry wyznacza maksymalną wielkość danej pozycji bilansu płatniczego.

² Reglamentację dewizową, z punktu widzenia polityki walutowej można zdefiniować w sposób następujący: jest to regulowanie przy pomocy środków administracyjnych odpływu i przyływu złota, dewiz oraz innych środków płatniczych krajowych i zagranicznych, w celu utrzymania parytetowego kursu waluty. Tak pojęta reglamentacja dewizowa stanowi jedno z wielu narzędzi polityki kontrolowania i wyznaczania kursu waluty w taki sposób, aby kształtował się na poziomie, uważanym za odpowiedni i pożądany z punktu widzenia polityki gospodarczej kraju.

na pieniądź-prawny środek płatniczy według stałego, niezmiennego stosunku, 2. kupowaniu złota po stałej cenie (równiej oficjalnej cenie złota), tak zwanej stopie menniczej, 3. sprzedaży złota po stałej cenie, względnie sprzedaży dewiz po kursach, wynikających z cen złota, utrzymywanych przez kraje o walucie złotej.

Te zasady dosyć proste nie wystarczały dla sprawnego i zadawalającego funkcjonowania i utrzymywania waluty złotej. Stabilizacja ceny złota wymagała, by równowaga bilansu płatniczego była utrzymana, to znaczy, by w obrocie międzypaństwowym wypłaty z różnych tytułów były równoważone wpłatami z różnych tytułów, podaż dewiz była mniej więcej równa popytowi na dewizy. Jeśli ta równowaga przejściowo była zakłócona, nie sprawiało to poważnych trudności; powstawała wprawdzie różnica między podażą dewiz, a popytem na nie, lecz bank emisyjny działał jako rezerwuar, który pokrywał niedobór dewiz lub złota, względnie wchłaniał ich nadmiar.

Niezbędnym warunkiem istnienia waluty złotej jest utrzymywanie się w dłuższym okresie czasu siły nabywczej złota w krajach, posiadających tę walutę, na mniej więcej jednakowym poziomie; innymi słowy, musiała istnieć taka sytuacja, że za określoną ilość złota można kupić prawie taką samą ilość towarów; tak więc wyrażone w złocie poziomy cen towarów w różnych krajach nieznacznie różniły się od siebie. Taki stan rzeczy mógł istnieć, gdy istniała swoboda dokonywania transakcyj złotem i dewizami w stosunkach krajowych i zagranicznych oraz swoboda przepływu dóbr, usług i kapitałów z kraju do kraju. W razie powstawania poważniejszych różnic w cenie dóbr, usług i kapitałów w poszczególnych krajach mogły następować procesy wyrównawcze, w rezultacie była przywracana chwilowo zakłócona równowaga.

Przy pomocy bezpośredniego i pośredniego wpływania na wielkość obiegu, poziom cen w kraju, ruch towarów i kapitałów, a przez to odpowiednie określanie dzięki tej polityce podaży i popytu na dewizy, władza monetarna usuwała zjawiające się niedostosowania i dysproporcje w dziedzinie cen.

Tak więc przy walucie złotej cena złota była stała, a ceny towarów w różnych krajach zmieniały się mniej lub więcej w tym samym kierunku. W dłuższym okresie czasu bilanse płatnicze były równoważone bez stosowania drastycznych środków w postaci moratoriów transferowych czy też deprecjonowania waluty krajowej, transfery zagraniczne z tytułu różnych wpłat i wypłat mniej więcej wyrównywały się, co oczywiście nie wykluczało nierównowag w krótszym okresie czasu. W ten sposób podaż dewiz równa była popytowi na dewizy, przejściowe różnice między istniejącą podażą a popytem na dewizy z łatwością pokrywały banki emisyjne dewi-

zami lub złotem, które zresztą na ogół nigdy nie odpływało z kraju na dłuższy okres czasu.³

System tak zorganizowany i funkcjonujący nakładał na władzę monetarną i gospodarczą kraju szereg obowiązków, ograniczał swobodę jej działania, wymagał stałego czuwania, a przede wszystkim czynił koniecznym podporządkowanie polityki monetarnej i gospodarczej kraju realizacji pewnej koncepcji teoretycznej. Mógł on istnieć, gdy w świecie nie następowały zbyt wielkie przegrupowania, przesunięcia i zmiany gospodarcze; wywieranie nacisku poprzez ceny na poszczególne pozycje bilansu płatniczego mogło tylko wówczas być uwieńczone zadawalającymi rezultatami, gdy dysproporcje i nieprzystosowania były stosunkowo niewielkie; natomiast gdyby stawały się one dosyć znaczne, wówczas sprowadzenie ich do pożądaných wielkości mogłoby wywołać tak silną reakcję ze strony grup czy też jednostek gospodarczych, dotkniętych tym oddziaływaniem, że polityka monetarna pod wpływem nacisku odpowiednich grup społecznych lub gospodarczych musiałaby być zarzucona.

Wojna europejska zniszczyła mechanizm waluty złotej. W okresie odbudowywania waluty złotej po wojnie zaznaczyła się dosyć duża sprzeczność i niekonsekwencje działania w dziedzinie monetarnej i ogólnogospodarczej. Z jednej strony w dalszym ciągu uznawano ideał waluty złotej; równocześnie jednak z różnych powodów nie stwarzano warunków, które by pozwalały na swobodne, niezakłócone jej funkcjonowanie. Państwa, które powróciły do waluty złotej, utrzymywały ją niezawsze przez stosowanie polityki monetarnej poprzednio wypróbowanej, lecz przez wprowadzenie całego szeregu ograniczeń i więzów, które zaczęły wyznaczać niektóre pozycje bilansu płatniczego nie przez oddziaływanie na ruch towarów, usług i kapitałów, lecz przez interweniowanie i interferowanie w sposób administracyjny. W rezultacie ograniczenia i więzy, które przez pewien czas pozwalały na jej formalne utrzymanie, musiały w konsekwencji doprowadzić do zaburzeń, które utrudniały a nawet uniemożliwiały w dalszym biegu wypadków funkcjonowanie tego systemu walutowego.

Równocześnie coraz bardziej zyskiwały na znaczeniu koncepcje uniezależnienia polityki monetarnej i gospodarczej od więzów, jakie waluta złota narzucała; wysunięto myśl posługiwania się systemem monetarnym w celu osiągnięcia celów, których realizacja stała w zupełnej sprzeczności ze stabilizowaniem ceny złota.

³ Należy tutaj uczynić jedną uwagę: w rzeczywistości skomplikowany system został tutaj przedstawiony w sposób uproszczony; w praktyce napotykało się na cały szereg trudności technicznych i gospodarczych, z którymi władza monetarna niejednokrotnie niełatwo mogła się uporać.

Gdy z chwilą wybuchu kryzysu ceny towarów załamały się na całym świecie, przy czym gwałtowność ich załamania się, jako leż przewlekłość kryzysu częściowo została wywołana poprzednio prowadzoną polityką gospodarczą, wówczas nie zrównoważenie bilansu płatniczego państw dłużniczych oraz znacznej części państw wierzycielskich dawało się coraz silniej odczuwać.

Wobec tej sytuacji zaczęto stosować dwa środki. Jeden polegał na porzuceniu polityki stabilizowania ceny złota przy wstrzymaniu się od reglamentacji dewizowej, drugi zaś uciekał się do reglamentacji dewizowej przy oficjalnym zachowaniu dotychczasowej ceny złota i kursu waluty. W wielu wypadkach kombinowano oba środki w sposób różny; niejednokrotnie państwa dopuszczały do zmiennej ceny złota, stosując pewne, zresztą dosyć łagodne ograniczenia dewizowe, z drugiej zaś strony państwa o reglamentacji dewizowej od czasu do czasu zmieniały oficjalną cenę złota.

W okresie kryzysu rekordowym rokiem pod względem zmian walutowych był rok 1931. W tym roku zanotowano 17 wypadków wprowadzenia reglamentacji dewizowej oraz 20 wypadków porzucenia polityki stabilizacji ceny złota. Do wywołania tak wielkich zmian przyczyniła się przede wszystkim Anglia, która odstąpiła od waluty złotej w końcu września roku 1931, w jej ślady poszedł cały szereg innych państw, starając się dostosować kurs swej waluty do zmienionego kursu funta angielskiego. Równocześnie cały szereg państw bronił zagrożonej równowagi bilansu płatniczego na drodze reglamentacji dewizowej.

Drugim rokiem o dużym znaczeniu był rok 1933, gdy Stany Zjednoczone odstąpiły od waluty złotej. Wprawdzie fakt ten nie znalazł odpowiedniego wyrazu w wielkiej ilości wypadków wprowadzenia reglamentacji dewizowej, jednak odegrał dużą rolę w wywołaniu późniejszych zmian.

Trzecim rokiem o wielkim znaczeniu z punktu widzenia zmian monetarnych był rok 1936; we wrześniu i październiku tego roku ostatni obrońcy polityki utrzymywania stałej ceny złota, Francja, Holandia i Szwajcaria, porzuciły walutę złotą formalnie, co ze swej strony spowodowało reperkursje w innych państwach. W tym roku zanotowano 9 wypadków wprowadzenia reglamentacji dewizowej oraz 4 wypadki odstąpienia od waluty złotej.

Bilans w dziedzinie zmian monetarnych świata w latach 1931—1937 przedstawia się następująco: nastąpiły 43 wypadki wprowadzenia reglamentacji dewizowej, 6 wypadków zniesienia reglamentacji dewizowej, 33 wypadki odstąpienia od waluty złotej, zaledwie 1 wypadek powrotu do waluty złotej.

Stan reglamentacji dewizowej w świecie w końcu grudnia 1937 roku przedstawia niżej podana tablica:⁴

Nazwa części świata	Powierzchnia tys. km ²	Teren objęty reglamentacją dewizową		Ludność miliony mieszkańców	Ludność, podlegająca reglamentacji dewizowej	
		Powierzchnia tys. km ²	%/o całej powierch.		miliony mieszk.	%/o całej ludności
Europa . . .	11 424	10 087	88,30	519,0	443,6	85,47
Azja . . .	41 496	31 777	76,58	1 121,0	695,6	62,05
Afryka . . .	29 952	16 533	55,20	145,0	55,8	38,48
Ameryka . .	40 555	18 559	45,76	262,5	99,6	37,94
Australia z Oceanią	8 966	441	4,92	10,3	0,4	3,88
Razem . .	132 393	77 397	58,46	2 057,8	1 295,0	62,93

Tak więc reglamentacja dewizowa objęła więcej niż połowę globu ziemskiego, z ludnością równą $\frac{3}{5}$ ludności globu ziemskiego. W największym stopniu zastosowano ją w Europie, dalej idzie Azja, Afryka, Ameryka, wreszcie Australia z Oceanią. W Europie prawie wszystkie państwa stosują ograniczenia dewizowe.

Obszar objęty reglamentacją dewizową, czy też ilość ludności, poddanej ograniczeniom dewizowym, nie daje jasnego obrazu stanu reglamentacji dewizowej w świecie. Tutaj należałoby uwzględnić ostrość reglamentacji dewizowej, która w różnych państwach jest różna. W niektórych państwach przepisy reglamentacji dewizowej są właściwie bronią na wypadek nastąpienia w dziedzinie walutowej zjawisk, grozących zachwianiem osiągniętej równowagi bilansu płatniczego, w innych natomiast państwach aparat kontroli dewizowej stale i systematycznie funkcjonuje, a jego sprawność i precyzyjność jest ciągle zwiększana. Jedne państwa jedynie ograniczyły się do regulowania obrotu złotem i dewizami w stosunkach krajowych i zagranicznych, inne natomiast zastosowały ograniczenia dewizowe w najbardziej rygorystycznej formie, ogłosiły moratorium transferu wszystkich należności zagranicznych, stosują daleko idący, dumping walutowy, prowadzony w znacznym stopniu przy pomocy zablokowanych należności zagranicznych i różniczkowania waluty, forsują eksport towarów i turystykę kosztem strat, poniesionych przez wierzycieli zagranicznych przy odmrażaniu ich należności.

Nasuwa się pytanie, jakimi środkami posługuje się reglamentacja dewizowa jako sposób równoważenia bilansu płatniczego, oraz w jakich wypadkach bywa stosowana.

Najczęściej spotykaną przyczyną wprowadzenia reglamentacji dewizowej był odpływ kapitałów; odpływ kapitałów następował

⁴ Obliczone na podstawie Review of the Principal Foreign Exchange Restrictions throughout the World published by District Bank Limited. Foreign Department. Manchester, London.

z różnych względów, najczęściej na skutek przewidywanego spadku kursu waluty krajowej; czasami odpływ ten odgrywał wielką rolę nie ze względu na swoją absolutną wielkość, lecz ze względu na relatywne znaczenie w stosunku do zmniejszonej podaży dewiz z innych źródeł, jak np. eksport towarów, czy też innych dodatnich pozycji bilansu płatniczego.

Inną przyczyną wprowadzenia reglamentacji dewizowej było zmniejszenie się eksportu towarów (względnie wzrost importu towarów); zmiany te powodowały odpływ dewiz, osłabienie pozycji centralnej instytucji emisyjnej, a przez to powstanie obaw o losy waluty krajowej, odpływ kapitałów i spekulację.

Zależnie od tego, jaka pozycja bilansu płatniczego odgrywała dużą rolę, odpowiednimi środkami posługiwała się reglamentacja dewizowa; jeśli odpływ kapitałów miał swe źródło w spłatach długów zagranicznych, zawieszano ich transfer, stosując przy tym ich zablokowanie, polegające na tym, że dłużnik krajowy (osoba prywatna czy też państwo) spłaca swój dług w pieniądzu krajowym na specjalne rachunki do wskazanej instytucji; dysponowanie sumami, złożonymi na te rachunki, jest odpowiednio regulowane.⁵

Jeśli chodziło o niebezpieczeństwo, zagrażające równowadze bilansu płatniczego od strony ruchu towarów, tutaj starano się ograniczyć zaspakajanie popytu na dewizy ze strony importerów, względnie zmuszano eksporterów do oddawania walut obcych, pochodzących z eksportu.

Przeciwno spekulacji występowało przez ograniczenie swobody działania cudzoziemców i obywateli krajowych w zakresie dokonywania operacji dewizowych przez zakaz udzielania kredytów cudzoziemcom, przez kontrolowanie terminowych transakcyj dewizowych, oraz przez kontrolowanie zakupu i sprzedaży dewiz.

Żaden ze środków reglamentacji dewizowej nie występuje samodzielnie i niezależnie; z istoty reglamentacji dewizowej wynika, że stopniowo musi się ona rozszerzać, gdy raz została wprowadzona; to twierdzenie zwłaszcza jest wówczas słuszne, jeśli chodzi o państwa dłużnicze, które zawsze są narażone na nieoficjalny clearing należności, objętych moratorium, a nie zablokowanych. Dlatego też reglamentacja dewizowa w rezultacie musi objąć regulowanie całego bilansu płatniczego, musi uniemożliwić stworzenie nieoficjalnej podaży środków płatniczych dla obywateli krajowych, oraz rozrachowywanie prywatne zobowiązań międzypaństwowych poza instytu-

⁵ Blokowanie należności w razie zawieszenia ich transferu jest konieczne; w przeciwnym wypadku następuje ich transferowanie w drodze rozrachunku między zainteresowanymi wierzycielami a dłużnikami. Dotyczy to oczywiście wypadku długów prywatnych.

cjami kontroli dewizowej. Jedynie gdy reglamentacji dewizowej uda się poddać kontroli całą podaż środków płatniczych, używanych w rozrachunku międzypaństwowym, oraz uniemożliwić jakiegokolwiek rodzaju clearing należności zagranicznych, wówczas jej cel, regulowanie bilansu płatniczego, jest osiągnięty. Z tego postulatu wynikają różne środki, jak reglamentacja obrotu towarowego, emisji pożyczek, udzielania kredytów cudzoziemcom, regulowanie dokonywania transakcyj w stosunkach krajowych i zagranicznych dewizami i złotem, względnie tymi papierami i efektami, które mogą być używane jako środki płatnicze w stosunkach międzypaństwowych, wreszcie tak daleko posunięte środki, jak konfiskowanie sum, ulokowanych przez obywateli krajowych w bankach zagranicznych lub zainwestowanych w pożyczkach zagranicznych.

Z reglamentacją dewizową ściśle wiąże się kwestia kształtowania się kursu waluty. Jeśliby reglamentacja dewizowa mogła kontrolować wszystkie transakcje międzypaństwowe, wówczas kurs, narzucony przez władzę dewizową, byłby kursem jedynym. Sytuacja władzy dewizowej przypominałaby stanowisko monopolisty, który kontroluje całą podaż i popyt środków płatniczych i złota; cena tych środków płatniczych, kurs waluty, byłaby wówczas jedyną na rynku.

W rzeczywistości rzadko się tak zdarza; władza dewizowa mimo najdalej posuniętej reglamentacji nie jest w stanie poddać kontroli wszystkich transakcyj międzypaństwowych; dlatego też istnieje kurs „czarnej giełdy”, który w kraju, objętym reglamentacją dewizową, objawia się przede wszystkim w nieoficjalnych notowaniach ceny złota i banknotów zagranicznych, różniącej się od ceny oficjalnej, a za granicą wyraża się różnicą między notowaniami banknotów kraju, stosującego reglamentację dewizową, a oficjalnymi notowaniami kursu dewiz.

Odchylenia te są różne w różnych wypadkach; czasami bywają bardzo duże, gdy reglamentacja dewizowa jest daleko posunięta, przy istnieniu jednak transakcyj nieoficjalnych i dużym popycie na środki płatnicze, używane w stosunkach międzypaństwowych, czasami natomiast są nieznaczne, gdy niereglamentowany popyt na dewizy jest stosunkowo niewielki, a niereglamentowana podaż jest znaczna.

Z nieoficjalnych notowań kursu waluty, objętej reglamentacją dewizową, nie można wyciągać wniosków co do rzeczywistej deprecjacji pieniądza krajowego; przede wszystkim nieoficjalny popyt na środki płatnicze w większości wypadków wychodzi od strony pewnej kategorii usług i transferu pewnych należności zagranicznych a nie towarów; poza tym jego wahania zależą od niereglamentowanej podaży i popytu na zagraniczne środki płatnicze, któ-

rych rozmiary w większym stopniu zależą od rygorystyki reglamentacji dewizowej niż od zaszłych zmian cen w kraju. Na pytanie „jak kształtuje się kurs waluty w wypadku zniesienia reglamentacji dewizowej” nie należy szukać odpowiedzi w stanie notowań nieoficjalnych banknotów krajowych za granicą, oraz ceny złota i banknotów zagranicznych w kraju. Odpowiedzi na to pytanie może udzielić zbadanie zmian, jakie zaszły w poziomie cen w kraju i za granicą.

Państwo, stosujące reglamentację dewizową, napotyka na szereg trudności, wynikających z reglamentacji. Mimo ograniczenia podaży dewiz na potrzeby importerów w dalszym ciągu władza dewizowa jest zmuszona zaspakajać popyt na dewizy. Tak więc narzuca się konieczność zdobywania dewiz. To zmusza państwo przede wszystkim do forsowania do krajów wolnodewizowych eksportu, który ma stanowić źródło dopływu dewiz. Równocześnie państwo, aby wyłączyć pewne transakcje z rynku dewizowego, ucieka się do clearingu beztransferowego i kompensaty, które pozwalają na bezdewizowe regulowanie zapłat za eksport i import towarów, usług a czasami nawet kapitałów w obrotach między państwowych.

Jakikolwiek jest wynik regulowania i równoważenia poszczególnych aktywnych i pasywnych pozycji bilansu płatniczego na drodze reglamentacji dewizowej, zagadnienie to nasuwa cały szereg trudności przede wszystkim od strony kursu waluty i zmian cen.

Reglamentacja dewizowa stanowi czynnik, zatrzymujący funkcjonowanie mechanizmu automatycznej waluty złotej; nie dopuszcza ona do wolnych ruchów złota w obrocie międzypaństwowym. Równocześnie reglamentacja dewizowa częściowo zrywa związek, jaki istnieje między pieniądzem krajowym, a kruszcem walutowym, którym w większości wypadków jest złoto. Wymienialność banknotów na złoto względnie na dewizy jest wyznaczona przez specjalnie do tego upoważnione instytucje, równocześnie wprowadza się w mniejszym lub większym stopniu przymus zakupu złota i jego odpowiednika — dewiz.

Wobec tego stanu rzeczy wyłania się w związku z kursem waluty przy reglamentacji dewizowej szereg kwestyj: czym jest kurs waluty przy reglamentacji dewizowej, w jaki sposób on się kształtuje, w jaki sposób jest wyznaczany i zmieniany, oraz jaka polityka monetarna musi być prowadzona celem utrzymania oficjalnego kursu waluty przy reglamentacji dewizowej, czym jest w swej istocie pieniądź krajowy oraz pieniądź zagraniczny dla obywateli danego kraju. Właściwa analiza tych problemów, odpowiednie rozwiązanie pewnych kwestyj jest ważne zarówno dla skuteczności reglamentacji dewizowej jako też dla sprawnego i odpowiedniego funkcjonowania międzynarodowej wymiany towarowej, zwłaszcza w formie

międzypaństwowego rozrachunku bezpieniężnego (clearingu beztransferowego).

W wypadku wprowadzenia reglamentacji dewizowej najczęściej przyjmuje się kurs waluty taki, jaki istniał bezpośrednio przed wprowadzeniem regulowania obrotu dewizowego z zagranicą. Dopóki nie następują zasadnicze zmiany w dziedzinie cen, kurs waluty oficjalnie przyjęty i stosowany w transakcjach dopuszczonych przez władze dewizowe jest kursem, odpowiadającym ogółowi stosunków gospodarczych, a zwłaszcza stosunkowi siły nabywczej pieniądza krajowego do siły nabywczej pieniądza zagranicznego. Jednak zmiana w dziedzinie cen następuje dosyć szybko, przede wszystkim ze względu na wpływ, wywierany przez samą reglamentację dewizową (stanowiącą w pewnym sensie protekcję przeciwko konkurencji towarów zagranicznych dla produkcji krajowej), wskutek zjawienia się związanych z nią specjalnych metod wymiany towarowej międzypaństwowej w dziedzinie towarów, usług i kapitałów, wreszcie wskutek trudności skoordynowania polityki walutowej z polityką kredytową.

Należy tu szczególną uwagę zwrócić na politykę monetarną. Przy reglamentacji dewizowej polityce tej brak jest sprawdzianu i wytycznej dla odpowiedniego wyznaczania wielkości obiegu pieniężnego a przez to poziomu cen krajowych. Ruchy złota, które przy walucie złotej w pewnym stopniu wyznaczały rozmiary tworzenia środków płatniczych przez bank emisyjny, a przez to rozmiary wszystkich środków płatniczych kraju, tym sprawdzianem nie są, ponieważ zmiany rezerwy kruszcowej banku emisyjnego nie są wyznaczane przez zmiany cen, lecz przez skuteczność i celowość zarządzeń reglamentacyjnych. Poza tym władza monetarna nie odczuwa nacisku w kierunku kurczenia obiegu w wypadku ujemnego salda bilansu handlowego, któryby w systemie wolno-dewizowym mógł wywołać odpowiedni odpływ złota i dewiz. Równocześnie clearing beztransferowy, który pozwala na bezpieniężną międzypaństwową wymianę towarów, odznacza się dwoma właściwościami z punktu widzenia polityki wyznaczania cen. Clearingowa wymiana towarów w większym stopniu funkcjonuje na podstawie umownie określonych kontyngentów towarów, a w mniejszym na podstawie kształtowania się cen w kraju i za granicą; nierównowaga bilansu handlowego clearingowego nie zmusza władz monetarnych do odpowiedniej reakcji w postaci bardziej liberalnej czy też restrykcyjnej polityki pieniężnej. We wszystkich państwach, stosujących reglamentację dewizową i clearing, przejawiają się te same tendencje. Dlatego też nieprzystosowanie się kursu waluty staje się coraz większe i coraz silniejsze.

Kurs waluty winien utrzymywać się na takim poziomie, aby odpowiadał poziomowi cen w kraju i za granicą. Wzajemne dostosowanie się tych wielkości może odbywać się w dwojaki sposób: albo kurs waluty zmienia się, albo też odpowiedni nacisk jest wywierany na ceny, przy niezmiennym kursie waluty; może istnieć też pośrednie rozwiązanie tego problemu, mianowicie równocześnie następują zmiany kursu waluty i cen.

Aby przeciwdziałać skutkom nieprzystosowania oficjalnego kursu waluty do poziomów cen, stosuje się cały szereg środków zaradczych. Kurs waluty, podlegający administracyjnemu regulowaniu, opiera się drogą arbitrażu na kursach walut wolnych; przewiduje się możliwość zmiany kursu oficjalnego przy większych wahanach kursu rynkowego, wreszcie dostosowuje się kurs waluty do poziomu cen przy pomocy nadpłat i premij clearingowych. Czasami przeprowadza się dewaluację, to znaczy zmienia się oficjalny kurs waluty, dostosowując go do zmienionych warunków gospodarczych.

Wszystkie sposoby dotychczas stosowane nie są zadawalające; z punktu widzenia polityki monetarnej i gospodarczej mają za zadanie tak określić kurs waluty, by wymiana międzypaństwowa nie napotykała na trudności od strony cen. Jednakże te wszystkie sposoby nie usuwają rzeczywistych trudności, w znacznym stopniu wynikających stąd, że polityka monetarna w dalszym ciągu nie jest związana z kursem waluty i zmianami cen, przeciwnie coraz bardziej uniezależnia się, służąc realizacji pewnych postulatów, wysuwanych przez państwo czy też pewne grupy gospodarcze.

W miarę, jak reglamentacja dewizowa i clearing beztransferowy będą wykazywały rozwój, w miarę jak tendencje autarkiczne, izolacja gospodarcza poszczególnych państw, rozrywanie więzów, łączących poszczególne jednostki gospodarcze, będzie się zwiększało, sytuacja w dziedzinie waluty będzie coraz bardziej się komplikowała. Z jednej strony na władzę monetarną będzie wywierany nacisk przez zainteresowane środowiska gospodarcze w kierunku realizowania na drodze polityki monetarnej pewnych postulatów, z drugiej zaś strony będzie się wymagało spełnienia dosyć abstrakcyjnego postulatu opierania polityki monetarnej na ruchach cen. Postulat ten, ze względu na swą abstrakcyjność i brak wytycznych, nie łatwo będzie mógł być spełniony.⁶

⁶ Przy walucie złotej władza monetarna dla swej polityki miała konkretny sprawdzian — ruchy złota; być może stanowiło to dla polityki monetarnej Punktu widzenia technicznego największą korzyść, wynikającą z istnienia waluty złotej.

W tych warunkach różniczkowanie waluty będzie coraz dalej postępowało. Poza oficjalnym kursem waluty, utrzymywanym ze względu na konserwatyzm i tradycję monetarną, prestige państwa, spłatę długów zagranicznych, przyzwyczajenia ludności, czy też inne względy natury polityczno-gospodarczej, coraz bardziej nieoficjalnie lub półoficjalnie będą wprowadzane kursy walut dla dokonywania poszczególnych rodzajów transakcyj gospodarczych, np. wymiana towarów, turystyka, inne usługi, ruch kapitałów. To różniczkowanie waluty ma podwójny sens: dostosowanie stosunku, w jakim wymienia się pieniądź krajowy na pieniądź zagraniczny, do warunków, istniejących w poszczególnych krajach oraz używanie kursu waluty, jako narzędzia protekcji gospodarczej czy też innego rodzaju polityki gospodarczej, np. uaktywnienia pewnych pozycji bilansu płatniczego. Równocześnie system tak skonstruowany i funkcjonujący będzie wymagał daleko idącej ingerencji państwa i interwencji władz monetarnych oraz stałej i czułej kontroli, w rezultacie automatyzm gospodarczy będzie zastąpiony stałym oddziaływaniem, które za swe wytyczne będzie miało potrzeby i postulaty bieżącej polityki gospodarczej.⁷

Kurs waluty przy reglamentacji dewizowej, któremu stosunkowo dużo miejsca tutaj poświęciliśmy, jest najtrudniejszym i najważniejszym zagadnieniem reglamentacji dewizowej; jej funkcjonowanie jako też funkcjonowanie związanego z nią clearingowego będzie zależało od właściwej polityki w tej dziedzinie prowadzonej. W ramach artykułu przedstawione było jedynie szkicowo zagadnienie reglamentacji dewizowej ze szczególnym uwzględnieniem kursu waluty. Artykuł ten nie wyczerpuje problemu; niewątpliwie dosyć bogate doświadczenie sześćoletnie z dziedziny reglamentacji dewizowej doczeka się odpowiedniego i wyczerpującego przedstawienia.

⁷ Należy zauważyć, że istota pieniądza ulega dużym przeobrażeniom na skutek prowadzenia polityki wyznaczania bilansu płatniczego na drodze administracyjnej. Pieniądź coraz luźniej będzie związany z określonym dobrem gospodarczym, np. ze złotem (w wypadku waluty złotej). Pieniądź coraz bardziej będzie dematerializował się; pod względem zewnętrznym będzie on jedynie odpowiednio zadrukowanym kawałkiem papieru, ozy też odpowiednio oznaczonym kawałkiem metalu; zaś pod względem treści będzie stanowił określone uprawnienie do nabywania dóbr. W stosunkach krajowych uprawnienie to będzie nieznacznie ograniczone, natomiast w stosunkach zagranicznych, w przeciwieństwie do waluty złotej, prawo nabywania dóbr i usług będzie dokładnie wyznaczone; rodzaj, cena i ilość towarów czy też usług będą dokładnie określone przez odpowiednie instytucje reglamentacyjne i interwencyjne; kurs waluty stosowany w tych transakcjach będzie jedynie stosunkiem, po jakim zgodnie z upoważnieniem odpowiedniej władzy będzie można nabywać oznaczone ilości dóbr i usług w stosunkach międzypaństwowych.